

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 14

1 Նոյեմբեր 1894

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆ

Պատճառ՝ Մեր հասցեն Թիւ 29

189

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1. Բարոյական պատմութիւն — Յ. Վ. Մխչեան
2. Լոյս մը խառարի մէջ. — Ս. Վ. Ն.
3. ԱՆԾԱՆՈԹԻՆ ԽՆԴԻՐՆ — Ս. Վ. Նազարեթեան:
4. Մանր տեղեկութիւնք. — Ս. Վ. Ն.
5. Գիտականք. — Ս. Վ. Ն.
6. Մշակական. — Ս. Վ. Ն.
7. ՎԱՐՔ Ս. ՄՈՆԻԲԱՅԻ. — ՅՈՎՀ. Վ. Աբէկեան:

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Է Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

Հիմնգեորդ Տարի

թիւ 14

1 Նոյեմբեր 1894

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Անիծակոշո Անուառը

«Յիշեալի՛ր զօրն շաբաթուց սրբել զնա, զվեց օր գործեացես, և արտացես զամենայն զգործս քո. յաւուրն եօթն-երորդի շաբաթ տեսուն Աստուծոյ քոյ, մի՛ գործեսցես 'ի նմա զամենայն գործ քո դու և ուսար քո, ծառայ և աշակին քո, եղն քո և էշ քո և ամենայն անասուն քո, և եկն քո և պանդուխտն որ 'ի քեզ, Զի զվեց օր արար տէր Աստուած զերկինս և զերկիւր, և զծով և զամենայն որ 'ի նոսա, և հանգիստ յաւուրն եօթներորդի. վասն այնորիկ օրհնեաց Տէր զօրն եօթներորդ և սրբեաց զնա»:
(Ել. Ի. 8—12)

Քանքալի ծովածոցին եւ Ֆրէմիւրի դետաբերանին մէջտեղը՝ Գաղղիոյ արեւմտեան դին՝ կը գտնուի անտառակ մը, զոր իմ վերջին շրջագայութեանս միջոցին 'ի ծովեզերս Բրետանիոյ՝ զընացեր էի պտըտելով հետազօտելու: Իւր դիրքն ո՛չ միայն զեղեցկադիտակ եւ հաճոյատեսիլ է զբօսաշրջիկին համար, հապա նա՛ մանաւանդ համբաւաւոր է այն խորհրդաւոր սարսափին պատճառաւ՝ զոր իւր անունն իսկ կ'աղղէ կը ներգործէ քսան մղոն տարածութեամբ շրջակայ վայրաց բնակչաց վրայ:

— Ինչէ՞ն յառաջ կուգայ արդեօք սոյն զարհուրանքը, գուցէ պիտի հարցընես ինձ։

— Ո՛հ, շատ պարզ եւ դիւրին է տօր պատասխանը. մեր անտառն իւր առանձին վէպն ունի, զոր պատմած էր ինծի հինաւուրց Բրետանացի ձկնորս մը՝ որ առաջնորդութիւն կ'ընէր ինձ այս հեռաւոր ճամբորդութեանս միջոցին։

Ձկարենալով ծածկել իմ զարմանքս ու ապշութիւնս երբ կը դիտէի՝ որչափ որ այն թանձրամայրի անտառին մէջ յառաջ կ'երթայինք՝ անկեղծիկ սոսկումի արտայայտութիւն մը այս բազմամեայ ծովայածուկ նաւավարին երեսին վրայ նկարուած, որ շատ անգամներ մաղապուր պրծած էր մահուընէ եւ միշտ ալ գերազանցօրէն յընչաց քերած էր ո՛ր եւ իցէ վտանգ, բնականաբար այս բանին պատճառն հարցուցի իրեն։

— Ե՛հ, Պարոն, ըսաւ ինձ, յայտնի կը տեսնուի թէ Հրամանքնիդ կ'անգիտանաք՝ թէ հոս անխճեալ տեղւոյ մը մէջ կը գտնուիք։

Այս խօսքերը այնպիսի հաստատ՝ ծանր եւ հաւանեցուցիչ չեղտով մը արտասանեց ինքն, որ ես յակամայ կամս քայլ մը ետ գնացի։

— Անխճակո՛ւռ . . . գոչեցի, ի՞նչ կ'ըսես ինձ։

— Ծշմարտութիւնը՝ Պարոն՝ եւ բուն իսկ ճշմարտութիւնը, ու ծանր կերպով իւր ծխաքարչին թիթիկը լեցընելով, քաջալաւ մարդն հետեւեալ պատմութիւնը պատմեց ինծի։

«Քանի մը հարիւր տարիներ յառաջ՝ ըսաւ՝ երիտասարդ հողագործ մը եւ իւր կինն այս կողմերս եկած էին իբր վարձակալ, բնակութիւննին հոս հաստատելու դիտմամբ, Լեւոն Քերպրիւք, այս էր իւր անունը, գեղեցկադէմ եւ արի պատանի մ'էր, հուժկու բազկօք, թիկնեղ եւ յաղթանդամ մարմնով. միանգամայն ալ կատարեալ աշխատաւոր մ'էր՝ միշտ առաջինն ըլլալով գործքին զուխը, եւ ինքը միայն կրկնապատիկ աւելի գործ կը տեսնէր ու կ'աշխատէր քան թէ իւր բոլոր ընկերակիցքն 'ի միասին. Ուստի ձեզի կը թողում մտածել՝ թէ իրեն յանձնուած մշակելի երկիրներուն ի՞նչ աստիճան հոգածութիւն ունէր, եւ ի՞նչպէս պտղաբեր արդիւնաշատ կ'ընէր զանոնք. այնպէս որ՝ անոնց հասուցած բերքերէն կրցաւ սոյն վարձակալը մեծաշահ վաստակներ գոյացընել իրեն. եւ որովհետեւ իւր ամուսինն Աննա ալ իւր կողմանէ ամենախնայող տանտիկին մ'էր,

քիչ ժամանակէն Գերպրիւք պէտք եղած դրամն հաւաքեց ապարակ մը գնելու համար:

«Կալուածատէր եղած ըլլալով՝ առանց որ ամենեւին իւր գործունէութենէն զազրէր, երջանիկ եւ խաղաղ ծերութիւն մը կրնար ապահովցընել ինքն իրեն: Դժբախտաբար զնոյն որ դեղնադոյն ոսկիներն իւր քսակը կը կրօցընէին՝ կ'ընդարձակէին, այնչափ ալ անձնասիրութիւնն իւր սիրտը կ'ուռնցընէր կը փոքացընէր: Թէպէտ մեծատուն, սակայն եւս առաւել հարուստ ըլլալ կը ցանկար, յաջողութենէն զգլխած, բախտաւորութենէն հարբեցած, իւր անձնական ճարպկութեանը վերադրելով ինչ որ մի միայն Աստուծոյ ընդունած էր, Գերպրիւք մոռցաւ զՏէր, անգիտացաւ զբարձեալն, եւ անվախ աներկիւղ հրապարակաւ կը ծաղրէր այն դժբախտներն՝ Կարապետներն, որք պատարազի կ'երթային բարեգութ Աստուծոյ հայցելու համար ամէն օրուն հացը՝ զոր այնքան զիւրութեամբ կրնային իրենք իրենցմէ հայթայթել աշխատելով, ինչպէս ինքն Գերպրիւք ըրած էր:

«Այսչափովս ալ գոհ չեղաւ իրեն խօսքերը գործնականապէս նաեւ հաստատելու համար՝ իւր բոլոր ծառաներուն արգիւնց որ Աստուծոյ աղօթք ընեն: Կիրակիները զիրենք կ'աշխատեցընէր եկեղեցւոյ սուրբ պաշտամանց ժամանակը, ու սովորականէն շատ աւելի երկար եւ տաժանելի աշխատանքներ կը զնէր նոյն օրերն իրենց վրայ . . . :

«Այլ ինչ բան աւելցնեմ. այս երկրագործին վարքն ու բարքն ամէնուն համար գայթակղութեան առիթ մ'եղաւ. թէպէտ Գերպրիւք կ'արհամարհէր կրօնական հաւատալիքն, այսու հանդերձ օրէ օր կը հարստանար. իւր անկրօն կրօնքը՝ փոխանակ ամենափոքր չնաս մը պատճառելու իրեն՝ ընդ հակառակն կ'երեւնար թէ յաջողաբախտ կը դառնար իւր չահուց. ինքն իւր քրիստոնէական պարտոյքը կատարելու փոյթ չէր ընէր, եւ սակայն իրեն ժողոված բերքերն այն կողմերուն առատագոյններն էին ու լաւագոյն տեսակէ, իւր արջառներն ու ոչխարները ճարպապարարտ, եւ ինքն ալ մարդկանց մէջ երջանկագոյնը. . . :

«Դուցէ գուցէ ալ . . . իւր հոգին արդեօք սատանային ծախած մատնած էր . . . : Զինչ եւ իցէ, յիշեալ կալուածքին մօտերը կը բնակէր բարեկրօն միայնակեաց ճգնաւոր մը՝ պատուական ծերունի մը՝ զոր Դամիանոս Հայրիկ կը կոչէին: Ինքն ալ ուրիշներուն պէս տեղեակ էր իւր դրացւոյն անկրօնութեան

մէջ ապրելուն, եւ հաւաստրապէս ամէնուն հետ ինքն ալ խորին վիշտ ու տառապանք կը զգար: Սակայն յուսակորոյս չըլլալով ճշմարտութեան ձայնն հասցընելու 'ի լսելիս այն հէք ու թշուառ մարդուն, կիրակի օր մը դէպ 'ի ազարակն իջաւ: Ըստ իւր սովորութեան՝ Գերպրիւք մութնուլուսին սկսած էր իւր վարուցանի աշխատութիւնքն արտօրէից մէջ:

— «Եղբայր սիրելի . . . ըսաւ, կ'երգուընցընեմ զքեզ պանուն Նորա, զոր մոռցընել տուած է քեզի ստացուածաշա-
«տութիւնն, աղերոսանօք աղաչելով որ վարքդ փոխես . . . Աստ-
«ուած քեզի պարգեւած էր՝ ինչ որ հարկաւոր է հարստութիւն
«ձեռք բերելու համար . . . իսկ դուն փոխանակ գործածելու
«այն ճոխութիւններն 'ի մեծադոյն փառս իւր, զանոնք բանե-
«ցուցիր ծաղրելու նշաւակելու զՏէրն, իւր պատուիրանքները
«չպահելու, քու ծառաներուդ արգիլելու որ աղօթք ընեն իրեն
«. . . : Աստուածային Տէրը՝ զքեզ աշխարհիս բոլոր բարու-
«թեամբքը լեցընելով՝ չ'ուզէր որ անոնց մասնակից ընէիր աղ-
«քատներն ալ. սակայն դուն քու հաւաստրորդացդ թշուառու-
«թիւններուն չօգնելէ զատ՝ անողորմ կերպով զանոնք քեզմէ
«հեռու վռնտեցիր, երբ ողորմութիւն խնդրելու եկան քեզի:
«Մէկ խօսքով՝ Արարչին քու վրադ զրած պարտոյքը զանց ըրիր
«. . . : Մտմտա՛ հեղ մը այս սակաւօրեայ կենաց կարճութիւնը:
«Մտածէ՛ յաւիտենականութեան մէջ չարաբարոյ չարագութ մե-
«ծատան համար պատրաստուած տանջանքները: Յիշէ՛ Գրիստո-
«սի Տեառն Մերոյ այն նշանաւոր խօսքը, «Վա՛յ ճարդոյն այնմէ
«յոր յէ՛ռն գայցէ գայնակդուհին» . . . : Եղբայր սիրեցեալ, կ'ա-
«ղաչեմ կը պաղատիմ քեզի, ապաշխարէ՛ զզջա՛ . . . : Լսէ՛ գէթ
«բարեկամի մը ձայնին, եթէ անհաճոյ է քեզ քահանայի մը
«ձայնին անսալը»:

«Բայց սակայն Գերպրիւք ականջ չդրաւ բարեկրօն ծերուն-
ւոյն խօսքերուն . . . , ու պատասխանւոյ տեղ՝ թշնամալից
հենգնութեամբք նախատեց զանիկայ:

«Ութը օր ետքը՝ նորէն վերոյիշեալ ազարակին բոլոր բնա-
կիւնները տէրունական սուրբ օրը կը պղծէին: Հայրն Դամիա-
նոս վերստին եկաւ կալուածատիրոջ քովը՝ պաղատելով որ ու-
ղիղ ճամբու մէջ մտնէ: Այս անգամ ամբարիշտ մարդը կատ-
ղեցաւ զայրացաւ . . . , լուտանք հայոցանք թափեց բերնէն,
եւ քարաձողութեամբ իւր բնակութենէն դուրս վռնտեց ճգնա-
ւորը:

«Յաջորդ կիրակին՝ դարձեալ մեր բարեկրօն ծերունին ազարակն երթալով, տեսաւ որ Քերպրիւք կը վարէր երկու հուժկու ձիեր արօրի մը լծած՝ երկիր հերկելու համար:

«Նշան մ'ըրաւ, մէկէն ձիերն անշարժ կեցան . . . : 'ի դուր Քերպրիւք խաղաղանով կը մտրակէր խեղճ անասուններն, անոնք տեղերնէն չէին շարժեր:

«Նոյն միջոցին անապատակեաց ճղնաւորը վարձակալին ոտքն ինկնալով, «Եղբայր սիրելի . . . ըսաւ, ես մէկ մեծ զըժ-բախտութեան մը նախազգացումն ունիմ . . . կ'աղաչեմ կը «պաղատիմ քեզի. գըջմ ապաշխարէ»:

— «Ետ գնա՛, կորի՛ր՝ ցնդած աղճատաբան», դոչեց անիկայ:

«Եւ լի մոռեղին ցասամբ՝ Քերպրիւք իւր ձեռքը բռնած մտրակին կոթն այն սրբակրօն անձին գլխուն վրայ ջախջախեց: «Իսկոյն արիւնն առատաբար դուրս ցայտեց . . . :

«Մի եւ նոյն վայրկենին երկինքն՝ որ բոլորովն պարզ էր՝ թանձրամած ամպերով ծածկուեցաւ. եւ միանգամայն երկիրս ալ բացուելով՝ կուլ տուաւ ազարակը, ձիերն, արօրն եւ անոնց ամպարիշտ տէրն ու ստացիչը:

«Թէպէտ ամէն խուզարկութիւն 'ի գործ դրուեցաւ, ու ասդին անդին հողին մէջ ամէն կողմ պրպտեցին, այսու հանդերձ կարելի չեղաւ ուրիշ բան գտնել՝ եթէ ոչ ճղնաւորին մարմինը . . . :

«Եւ այն օրուրնէ 'ի վեր երբ իրիկուն կ'ըլլայ ու գիշերը վրայ կը հասնի, երբ ամէն բան դաշտավայրին մէջ յանդորր խաղաղութեան կը հանգչի, այս թանձրամայրի անտառիս ծառերուն ներքեւ լսելի կ'ըլլան իբր երկիր հերկող արօրի մը հեռաւոր չընկոցն ու միանգամայն մտրակի շաշիւնք շառաչիւնք, հանդերձ յուսահատական աղաղակներով եւ զոռում գոչումով:

Թարգմանեց 'է Գաղլէրէնէ
Յ. Վ. Մխաթեան

ԼՈՅՍ ՄԸ ԽԱԻԱՐԻ ՄԷՋ

Խոնարհ խորթի մը փոքրիկ լուսանցքէն ազօտ վերջալոյսն կը թափանցէ ներս, պլպլացող ճրագի մը մահացու տխրութեամբն նուաստ յարկն լուսաւորելով: Հոն՝ Շամպերիի միւս կողմն՝ բարձրաբերձ լեռանց գագաթին մօտ՝ զոր ձմերան առաջին զայրոյթն թանձր սպիտակաւ ծածկած է, քանի մը լուսաւոր կէտեր կը նշմարին:

Խիստ է ցուրտն. դառն սաստկութեամբ կը փչէ հողմն. խուլ ձայն մը փեղկերու բաբախմանց՝ չրջըջիկ շունչաններու՝ խտացած ձեան վրայ անցորդաց տրոփին՝ քստմնեցունեն ոսկերքն:

Անձուկ խցկի մը մէջ կին մ'օրհասական է:

Մահճին վրայ տարածուած, անզօր, անչուկ դրեթէ, անշարժ կը մնայ: Հազիւ հազ քահանայի մը վերջին աղօթից փութութիւն՝ չրթներն կարծես կը շարժին:

Աշտանակի վրայ երկու մօմ վառ՝ կողմնակի կը ճառագայթեն դէմքին վրայ. գեղեցիկ անաղարտ դէմք, հազիւ մի կռնձ ճակարկն վրայ. մոմակերպ պատկեր մը: Աչքն յառած է՝ մերթ պատէն կախուած Խաչի մը, մերթ առողջ խարտեաչ պատանուոյ մը, որ մահճին անարքն ծունկ դրած դառն կը հեծկլտայ:

Քահանայն լուռ է. պատանին կը փարի մօրն առկախ ձեռքին՝ ջերմ արցունքով կը գդուէ:

— Բարեաւ մնա, զաւակս, մնացիր բարեաւ, Եղուարզս. չիջանուտ ձայնիւն կ'ըսէ մահացուն:

— Մայր սիրուն, ո՛չ, մի՛ թողուր զիս. մի՛ ձգեր զիս մայր, մի՛ այսպէս մայրիկ քու զաւակդ:

Կրկին արտասուաց վտակներ պատանւոյն աչքէն յորդեցին փափկիկ սպիտակ ձեռաց մէջ զոր չրթունքէն չէր բաժներ:

Գողցես վերջի ճիգն 'ի բոին՝ ամփոփելով բոլոր ոյժն՝ տարտամ ձայն մ'է:

— Տէր հայր, քեզ կը յանձնեմ զաւակս, բարի քրիստոնէայ պահէ զինքը, ինչպէս իր հայրը. չմոռնայ վերջին պատուէրըս: Զաւակս, մօր մը վերջին վայրկենին տրուած խօսքն՝ սուրբ է: Խօսք տուր ինծի՝ որ մինչեւ մահդ ամեն օր քեզի սորուեցու-

ցած Աստուածածնի Յէշուսի մայր աղօթքն պիտի գրուցես, քրիստոնեայ եւ պատուաւոր մարդ եղիր: Մնացիր բարեաւ:

Շնչասպառ դադրեցաւ, ապակւոյ նման մեծկակ բացուեցան աչերն. չրթներն չշարժեցան այլ եւս . . .

*
* *

Տասն ամ սահած է այն օրէն 'ի վեր. մայիսի գեղեցիկ գիշեր մ'է. Բարիզ իր յարաւել յուզման մէջ: Բարիզ՝ տենդոտ քաղաքն, վիհն, յորում այնչափ անմեղ սրտեր զահալիթեցան, այնչափ քաջառողջներ կործանեցան, յորում թշուառութիւն՝ ամօթ՝ յուսահատութիւն՝ կուտակած ամեն կողմ, որս կը խնդրեն եւ զոհերն կը բազմապատկեն:

Երազ քայլերով՝ գլխակոր մարդ մը՝ տխուր խորհուրդներով պաշարուած՝ Սենի ափանց երկայնութեամբ կը յառաջէր: Կարծես անզգամ մ'էր չարագործ՝ որ 'ի մարդոյ կը խուսէր, ամայի ափունքն պրպտելով: Գեղեցիկ երեկոյեան զուարճասիրաց խումբ խումբ բազմութիւնն ցիր ու ցան ջրափանց վրայ՝ իր վտիտ ու տփույն դէմքն կը վրդովէին: Կամրջի մը մօտ վանդակապատին կոթնած՝ կը կարկառի դէպ 'ի սահուն ջուրն եւ սեւ անդնդոց տեսքն կը պրակեն ուշիւ: Յոլացիկ լուսոյ պարն ծփծփալով ջրոց վրայ՝ գողտրիկ աղբեցութեամբ մը կ'արծարծեն ձախորդ խորհուրդքն:

Անծանօթ մարդոյն սոյն վիճակին՝ բազմութիւնն հետաքրքիր է: Վերջին աչք մը կայծակի պէս կը դարձունէ չորս կողմն. կայծակէն աւելի երազ՝ խենթի մը պէս կը շտապէ կը վազէ առաջ, ամայի տեղ մը. զի ամբոխն խռնած էր հոն, կը հսկէր վրան:

Դեռ քանի մը քայլ եւ ահա անմարդի է քարափն. «Հոն, հոն, փախաց մարդն, վայրկենի մը մէջ յաւիտենական մոռացութեամբ կը թաղուիմ»: Ջուրն երազ կը վազէ. ոչ մի ալեակ, ոչ մի ծիծաղ. «Եկուր, կարծես կ'ըսէ, մի վախեր. եկուր, վիշտ՝ դառնութիւն ու ամեն բան կուլ կուտամ ես. ոչնչութիւն, հանգիստ»:

Միտած էր դէպ 'ի ջուրն. ուրուական մը՝ զուարճասիրաց մնացորդն անշուշտ՝ որ զուարթ գիշերուան մեղմիկ սիւզն կը չնչէր հոն, բռնեց թեւէն յանկարծ:

— Թշուառ մարդ, ի՞նչ պիտի ընէիր:

— Ձգէ դիս. միմռաց կատաղի, եւ թօթուելով ինքզինքը
յուսահատն՝ անցաւ, առաջ կը քայլէր:

Սակայն աստ եւ անդ զուարթ խմբեր, ատոյգ պատանիներ
երգելով ծիծաղելով կ'անցնին կը կենան:

Մարդ՝ ո՞վ որ ըլլայ՝ կարծեաց տէր է, նախապաշարուն
ունի վայրկենական: Յանկարծ դադարի մը կը զարթնու միտ-
քըն, կ'որոճէ, կը կենայ, կ'երթայ, կը դառնայ, «Այս գիշեր՝
մահ՝ կը խուսափես ինծմէ. թող օր մ'ալ անցնի, օր մ'ալ դառ-
նութեան. սակայն վաղիւ, ո՛հ, աներկբայ»:

Քաղաք մտած էր, խորր մոլոր քայլերով կ'անցնի գետովն,
կ'ընթանայ ծառուղիքն, կը փութայ հրապարակներէ, առանց
գիտելու թէ ո՛ւր կ'երթայ, ուստի՝ կ'անցնի կեղորոնացած կամ-
քըն է՝ մեռնիլ, բայց ի՞նչպէս. հաղարումէկ միջոցներ կը գտնէ,
բայց դարձեալ ի՞նչպէս . . . :

*
* *

Ի՞նչ է այս, ի՞նչ այս հրապարակն՝ այս չէնքն՝ ուր խուռն
բաղմութիւնն կը դիմէ:

Մղեալ՝ չգիտեմ ի՞նչ տեսակ ոգիէ՝ արտաքին երկաթեայ
չրջափակին կից քարէ նստարանի մը վրայ կը հանգչի. Երգե-
հոնին ծանր ու ազդու ձայնն՝ խորհրդական զօրութեամբն կը
զրդէ զինքն. պահ մը կը թեթեւի, կանկ կ'առնու ոտից վրայ,
յոգնութեամբ եւ յուզմամբ երերուն՝ առանց կամաւորութեան
կը մտնէ ներս: Եկեղեցին հոծ է բաղմութեամբ:

Երգեհոնն կը մարի. պատուական ալեւոր քարոզիչ մը բեմն
կ'ելլէ. ժողովուրդն ամփոփ եւ երկիւղած՝ պատրաստ է լսելու:

Մարդն՝ դասին վանդակապատին վրայ արմուկն յեցած՝
կարծես նոր յուզմամբ մը պաշարուած՝ մտքին մէջ անցելոյն
ջնջուած յիշատակն կ'ուզէ զարթուցանել:

«Յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ» կը ձայնէ
Քահանայն, եւ ներկայք ամենքն կը խաչակնքեն:

— Կը ճանչնամ ես այս ձայնն, կը խորհի մարդն. բայց
ո՛ւր լսած եմ, ո՛ւր տեսած եմ:

Աստուածամօր վրայ էր քարոզն: Սեղանին վրայ բարձրա-
ցած Զօրութեանց Տեառն Մօրչարձանն՝ սպիտակ սիրուն եւ

քաղցր, բիւրաւոր ճրագներու մէջ պլպլակ, քարոզն աղղեցիկ կ'ընէր:

Տիրուհւոյն զօրաւոր պաշտպանութեան եւ Մայրերուն օրինակ ընծայելով՝ Սալուայի խոնարհ խրճիթի մը մէջ օրհասական մօրն առ իւր զաւակն տուած վերջին պատուէրն յիշատակեց, այնչափ սքանչելի եւ այնչափ զօրաւոր չիչտով: «Նրեք տարի չարունակ՝ ըսաւ Ալեւորն՝ հաւատարիմ կեցաւ զաւակն իր տուած խոստման. ամեն օր չէր մոռնար իւր Յէշթն՝ առ Մարիամ: Յետոյ Բարիզ եկաւ. Բարիզ իւր բարեպաշտութիւնն՝ մաքրութիւնն եւ հաւատքն գահավիժեց: Ինձ ղրկած վերջին նամակին մէջ՝ տարիներ առաջ՝ կը գրէր՝ թէ յաջողութենէ եւ հաճոյքէ զատ եւ ոչ ինչ չէր ճանչնար, ոսկայն իւր մօրն խոստացած Յէշթն՝ «Վ ճալ աղօթքին հաւատարիմ պիտի մնար»:

«Վստահ եմ, գոչեց Մերուկն, վստահ եմ թէ այս աղօթքով պիտի փրկուի: Նղբարք իմ, կրկնեց սրտաշարժ ձայնիւ, աղօթեցէք ինձ հետ, աղօթենք միասին առ Մարիամ այս եւ նման անառակ որդւոց զարձին համար»:

*
**

Քանի մը վայրկեան վերջը՝ քարոզիչին ետեւէն զլիակոր մարդ մը բռնն յուղմամբ կը մտնէր Աւանդատունն. «Հայր, գոչեց երբ առանձինն էին, մեղայ ես Աստուծոյ, մեղայ Աստուածամօր, մեղայ եւ իմ մօրս, որուն պատուիրած աղօթքն այս օր միայն չէի կատարած. մտադիր էի անձնասպան ըլլալ: Դու Հայր, դու ես մօրս վերջին մտերիմն, Սուրբ Կոյսն՝ ապաստան մեղաւորաց՝ զքեզ այս դիչեր ինձ օգնութեան կը ղրկէ»:

«Ինքն այս խաւարիս մէջ լոյս եղաւ ինծի. կը ճանչնամ ըրածս, խօսած ժամանակդ յիշեցի պարտադանցութիւնս, աղօթեցի իսկոյն Յէշթն՝ «Վ Մայրն. այո՛ աղօթեցի եւ անա Նղուարդդ ոտքդ կ'իյնայ: Պիտի ներե՞ արդեօք ինձի Աստուած»:

Իբր պատասխան, Քանանայն փարեցաւ իր .թշուառ բարեկամին եւ սրտին վրայ ամփոփեց:

*

ԱՆԾԱՆՕԹԻՆ ԽՆԴԻՐՆ

Շարունակութիւն (°)

Վերջին տարիներու Պ. Rosenbusch Շղուգկարտի մէջ 1887ին ժայռերու վրայ մանրադիտական բնախօսական ուսումնասիրութիւն կատարեց, որով նոր զաստորութեամբ շարեց ժայռերն եւ անոնց ծագումը եւ կազմութիւնը բացատրեց:

Բոլոր հրային ժայռերն սկզբնական Դիքտէ կամ Տկսթէ (Magma = Դիքտ, Տակուք) ծագումն առած են. այդ նախնական տիուքն զանազան խորութեամբ զետեղուած երկրիս մակերեւութին տակն՝ մասամբ ըստ իւր դրից եւ կրած մղմանն կամ այլ պատճառաց՝ երկրիս մակերեւութին վրայ ելած է. մասամբ՝ ինչպէս է խորաքարն (laccolithes)՝ իր տեղն անփոփոխ մնացած է, կամ եթէ մեծ մղումն ալ կրած ըլլայ, սակայն մեծ խորութեանն պատճառաւ կամ վերին ճնշմանն ազդեցութեամբը՝ մինչեւ մակերեւոյթն հասած չէ: Մասամբ ալ երկայն ծըխանի մը նման մինչեւ կէտ մը բարձրացած է:

Այսպէս ժայռերն որք երկրիս մակերեւութին հասած հաւասարած են՝ երեք ժամանակներէ անցած կը նկատուին. առաջնովն՝ խորութեան վիճակին մէջ բիւրեղական կերպարանք առած են. երկրորդ, վերելից երակներուն մէջ կրկին նոյն անցքը կրած են. երրորդ, պորտկացած եւ զեղած են դուրս: Որ եւ է ժայռ սոյն ժամանակներէ միոյն ենթարկուած է, եւ ըստ վայրին եւ այլ ազդեցութեանց մղմամբ կազմութիւն ստացած է թանձրանալով:

Երբ արտաքին ճնշումն այնչափ զօրացած է մինչեւ ներքին մղումն աստիճան մը խափանուած կամ չէզոքացած, ժայռն մնացած է ներքին խորոց մէջ եւ մեղմիւ սկսած է ցլրտանալ. որով կատարեալ եւ տեսանելի բիւրեղականութիւն ունեցած է: Այսպէս է հատաքարն: Որով ըստ Rosenbuschի հատաքարն ներքին խորոց բնակիչ է, եւ այժմեան երկրիս մա-

(°) Տե՛ս Պատկեր Ե. Գաբէ Լէւ 13:

կերեւութի վրայ երեւելն՝ իր արտաքին սկային պատենին՝ մըթ-
նոլորտային եւ բնագիտական ազդեցութիւններով ջնջուելն է:

Երբ երակաձեւ է ժայռն՝ միշտ քայլ կ'առնու. դէպ 'ի մա-
կերեւոյթն. առ այս կը նպաստեն նաեւ իր կողից ճնշումն:
Որով բերեղներն միշտ յնասուած են, փոքրադիր եւ խորտա-
կած են: Ժայռին կազմութիւնն մանրահատ է. այսպէս՝ փոք-
րահատաքարն (Microgranite):

Վերջապէս՝ որպէս զի ժայռն դէպ 'ի մակերեւոյթն պորտ-
կայ, պէտք է որ կակուղ վիճակն բոլորովին կորսնցուցած չըլ-
լայ. տկուքն յայնժամ կ'ըսկսի մանրաբերեղներ ձեւացունել եւ
դժուիլ կարգ կարգ: Այսպէս են վանականաձիւն ծիրանաքարերն,
դալախազաձիւն ծիրանաքարն. եւայլն:

Այս բաժանմամբ երեք դաս կ'ունենանք ժայռերու. Ներ-
քին ժայռերն (R. profondes), Երակաց ժայռերն (R. des filons)
եւ Պորտացեալ ժայռեր (R. d'épanchement): Առաջնոց կը վե-
րաբերին հատաքարային ժայռերն, զատաքարինք, երկրորդին՝
նոյն ժայռերն մանր բերեղներով, երրորդին՝ վանականաձիւն ծի-
րանաքարն, դալախազաձիւն ծիրանաքարն, հին ծիրանկաքարինք
(Porphyrites): Ծիրանաքարն եւ ծիրանկաքարն ներկայ հրա-
նիւթից նման՝ անցեալի ծնունդ կը նկատուին, հրաբուխներէ
կած. վասն զի ծանօթ հրաբխային փխրաքարն անպատճառ կը
տեսնուի վրանին:

Այսպէս ըստ հեղինակիս՝ իւրաքանչիւր պորտացեալ ժայռ
իրեն լծորդ ներքին ժայռն ունի, որոց մի փոխակերպեալ մասն
է երեւցածն: Մանրահատկաքարն հատաքարի պորտացումն է.
Ուղղածիրանաքարն (orthopyhre) որ է անվանակն ծիրանաքար՝
Եգիպտաքարի (Syénite) պորտացումն է: Երկահան ծիրանկա-
քարերն իրենց ներքին համեմատական ժայռն ունին զատաքա-
րն. խտաքարն համեմատական է եգիպտաքարի. անդաքարն
եւ երկաթաքարն՝ զատաքարի. Թնդաքարն ծնունդ կամ ընծիւղ
է իւղաքարային եգիպտաքարի (Syénite éololithique). 'ի մի
բան՝ ներքին խաւոց մէջ դեռ եւս այսօր հատակազմ ժայռեր
կը գոյանան, իսկ մեր քննածն անոնց զուգձն կամ փրփուրն է
միայն:

Որչափ իմաստնալից բացատրութիւն է այս, ընթերցողք
կրնան չափել. ամենապարզ, դիւրմբռնելի, սակայն փորձն չատ
անգամ այսպէս չըսէր մեզ. պորտացեալ ժայռն չատ անգամ
երակ չունի. երակն ներքին ժայռ չունի: Այդ կանոնաւոր սու-

տիճանն շատ անգամ կը խորտակի. ահա լւնաքարն (leucite) նոր ժայռերէն է, ներքին որ եւ է կապակցութիւն չունի. վերջապէս ենթադրութիւն մ'է այս ալ, կարծեաց եւ ենթադրութեան վրայ դասաւորել բան մը, աւագի վրայ հիմ դնելէն արդեօք կը տարբերի:

Ժայռերու ծագման խնդիրն երկար ատենէ 'ի վեր կը քննուի. շատերն ուզած են ժայռերու կազմիչ հանքերու վրայ հիմնել զայդ. օրէ օր կը յուսացուի լուսաւոր բան մը գտնել. ուսկայն ինչ եւ երբ:

Պ. Fouqué եւ Michel — Lévy շատ զբաղեցան սոյն խնդրով, եւ տեսան որ շատ մը ջրային կարծուած ժայռեր՝ պարզապէս հրային են, օրինակ երկաթաքարն, Լանոսկի քուրայի մը մէջ երկաթաքարի ամեն մասնիկներն դնելով՝ ձիթաքարն աւելցուցին. քառասունութ ժամ քուրայն սպիտակ կրակի վրայ՝ մնալով եւ նոյնչափ ալ կարմիր հրաշիկի վրայ՝ նախ ձիթաքարն սկսաւ բերեղանալ, ապա լաբրադորի մանրակն բերեղներն երեւցան, երկաթն թթուկացաւ, եւ արուեստական երկաթաքարն յայտնուեցաւ 1877ին. յար եւ նման բնականին, Անգաքարն արուեստական կերպով ստացան 1878ին. լւնաքարն 1879—1880ին. եւայլն. որով հետեւեցաւ՝ թէ բոլոր մանրաքարայինք՝ եւս եւ օձակուճք՝ հրային ծնունդը են: Իսկ Friedel եւ Sarasin 1881ին եւ 1890ին ուղղաքարի բերեղներ ձեւացուցին. խոտաքարն իր կազմիչ մասնիկներովն փորձուեցաւ ջրախառն, բայց դեռ եւս կատարեալ արդիւնք ստացած չէ: Ուստի փորձն դեռ եւս իր կատարն չկրցաւ ժամանել: Հատաքարն եւ նման ժայռեր դեռ բացատրուած չեն:

Werner զհատաքարն բացարձակ ջրային քարոզեց նախ, ապա փոխեց զաղափարն. եւ համոզուեցաւ թէ երկրագնդին խոտանալուն ժամանակ նախ հալմամբ բերեղացումն կատարուած է, այդ միջոցին կազմուած է նաեւ հատաքարն: Որով ամենահին ժայռն համարուեցաւ: Սակայն ժամանակն հաւաստեց՝ որ արնչափ հնութեան երեւոյթ չունի այդ ժայռն. վասն զի փոխանակ բերեղացեալ Ֆերնաքարի (Schiste) եւ գոճաքարի (Gneiss) տակ դանուկու՝ զանոնք կը հատանէ ստէպ եւ բնածխականէն մինչեւ եռաբոյթակ դարն կը ղիմէ: Պարզապէս եթէ ջրային չէ՝ հրային ալ չէ՝ վասն զի յինքեան լուսածնական հանքեր ունի, որք եթէ մինչեւ հրաշէկ աստիճանն ղիմեն՝ կ'ապա-

կանին, թափանցկութիւնն կը կորուսաննա: Դարձեալ եթէ հալեալ վիճակէ կաղմութիւն ստացած ըլլան հատաքարային ժայռք՝ վանակնն որ նուազ հալակոնն է՝ ամենէն առաջ պիտի խտանար եւ բիւրեղանալ. մինչ ընդհակառակն վանակնի բիւրեղներու մէջ օտար տարերք կան, եւ ներքին այլասեռին բիւրեղանալէն յետոյ կաղմուած են վանակնի բիւրեղք: Այս դժուարութեանց հանդէպ խորհեցան շատերն ըսել՝ թէ հատաքարն ոչ երբէք հալման առտիճան հասած է, այլ ջրախառն խմորուն վիճակէն սկսած է թանձրանալ, սոսկալի ճնշման ներքեւ:

Պ. Hautefeuille 1878ին վանակնի վեցանկիւն բուրգեր ունեցաւ արուեստական փորձով հրային շաւղով. իսկ Պ. Daubrée նոյնն եւ աւելին ունեցաւ ջրային շաւղով: Պ. Doelter կալիոնի, մագնետի, նատրոնի ծորնուկով (fluorüre) եւ բնական գայլախաղներով փայլաքարն կրցաւ շինել:

Այս տեղեկութեանց վրայ հիմնեալ՝ հատաքարն թէ հրային եւ թէ ջրային շաւղով կաղմուած կը նկատուի, բիւրեղականութիւնն սկսած է 1200 ° խորութեան մէջ: Արաստաքարն սկսած է նախ բիւրեղանալ. փայլաքարն ծորինի միջոցաւ ձեւացած է: Ներքին խաւոց մէջ կամաց կամաց այս կրկին մասուռնքն կազմակերպած են. յայտնի նշան կը համարուի ասոր՝ բիւրեղներու ջարդուբուրդ ելլելն: Վանակնն ճնշման տակ կաղմակերպուած է, ջրային դուրչին նպաստած է առ այդ. որով այլ բիւրեղներու վրայ տարածուած է: Հատաքարն այսպէս խաւային զրից տակ մնացած է, մինչեւ որ տրտաքին պատճառ մը բանալով իր վերարկուն՝ երեւցած է երկրիս մակերեւութին վրայ:

Ահա նուրբ բացատրութիւն մը կիսատ փորձերու վրայ հաստատուած որով հատաձեւ ժայռերու ծագման խնդիրն՝ ուղենք թէ ոչ՝ դէթ այսաւուր համար բաւական լուծուած պիտի համարիմք:

ՍԿԱՅԻՆ ԳԼԽԱՒՈՐ ԺԱՅՌԵՐՆ

Այս ժայռերն են՝ որ երկրիս կեղեւին մեծագոյն մասն կը գրաւեն. ասոնց ծագումն խառն է. ոմանք նախկին ժայռերու կամ հրայնոց եւ ջրայնոց (հատաքար) ապականութեան եւ խանգարման արդիւնք են, օգոյ կամ ջրոյ ազդեցութեամբ. ասոնք կ'ըսուին *Lévitiques* (R. détritiques). այլք կաղային կամ տարրալուծական եւ բաղադրական ազդեցութեանց արդիւնք, եւ կ'ըս-

ուին Տարրաբանականք (R. chimiques). իսկ մնացեալք՝ գործարանաւոր մարմնոց ազդեցութեամբ, ինչպէս են բուստերն, բոյսերն, սորսորաւորք (foraminifère), եւայլն: Ասոնք կը կոչուին Գործարանաւորք (R. organiques):

Սակայն ինչ որ ըլլայ պատճառն՝ այս ժայռեր ջրոց մէջ կաղմութիւն առած են, առ այդ ետեղական կամ սկային կը կոչուին եւ զնստական զիրք կամ խաւային նիստ ունին:

Ընդհանրապէս հորիզոնական զիրք ունին այդ խաւերն. յատուկ պատճառներէ միայն մղեալ անկիւնաւոր զիրք առած են երբեմն: Ինչպէս երբ հեղեղներէ կամ հոսանքէ մղեալ մեծահատոր քարեր կամ խճաքարեր իյնան լճի մը զառիթափ եղերաց մէջ, կամ կողմնակի բարձր ձորէ մը սահլին լայնանիստ հովտի մը մէջ, վերջապէս երբ ինկած յատակն շատ հակ է՝ փոխանակ հորիզոնական նստուածքի՝ խոտոր եւ կոր եւ անկիւնաւոր՝ եւ մերթ եւս ուղղահայեաց զրիւք խաւային նիստ մը կը կաղմնն: Չմոռնանք յիշատակել՝ թէ սկային ժայռից մէջ կենդանական եւ բուսական բրածոյք եւս կան:

(Շարունակելի)

Ս. Վ. Ն.

ՄԱՆՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

Թրաճուկի որսն. — Մեզ համար ամենածանօթ ձուկերէն մին թրաճուկն՝ Եւրոպիոյ շատ ծովեզրերու համար հետաքրքրական եւ պրեթէ անժանօթ է: Շատ նաւագնէր՝ որոնք շարունակ ծովերու վրայ կ'երթեւեկեն՝ Կ. Պոլսի Պալլաք բազար Ձկնարաններու առջեւէն անցած պահուն, սոսկալով կամ ապշութեամբ պառկած թրաճուկի մը դիմաց կանդ առած կը կենան ու կը կենան, կը դիտեն, կը խօսին, կը շօշափեն թուրք, եւ զխոցածնին կամ առասպելի նման լսածնին փորձով ստուգելով՝ կ'անցնին: Միջերկրականի եւ Ատլանտեանի մէջ տեղ տեղ շատ առատ է թրաճուկն: Միացեալ Նահանգաց զխաւոր ճարտար-

արուեստներէն է այս ձկան որսորդութիւնն: Աւելորդ է ըսելն՝
թէ որչափ ակորժանամ եւ անդարար է միսն:

Թրածուկն հանդարտ ձուկ մ'է. կատաղի չէ, կռիւ չունի
իր դրացիներուն հետ, յափշտակող եւ շատակեր չէ, ծովային
բոյսերով կ'ապրի ընդհանրապէս: Սակայն որչափ ալ չարաւա-
րոյ չէ՝ երբ թշնամին տեսնայ՝ կը կռուի. շատ անգամ որսի նա-
ւակներն իր թրին հարուածէն կը ծակին: Ինչպէս մեղուն կամ
պիծակն անխորհուրդ յանդգնութեամբ կը յարձակին ու կը
խայթեն, եւ այդ խայթումը տալէն վերջ կ'իյնան ու կը մեռ-
նին, այսպէս է թրածուկին համար ալ. հարուածն որ իր պաշտ-
պանութեանն համար կը կարծէ տալ եւ իսկոյն կը մահանայ
կամ կը թմրի կը մնայ, երբ մակաբոյժ խեցեմորթ մը կ'պչի
թրածուկի մարմնոյն եւ սկսի կրծել՝ ցաւին սաստկութենէն
նախայարձակ կ'ըլլայ ինքն նաւերու կամ նաւակներու վրայ:

Չափահաս թրածուկն 140 քիլոյէն աւելի կրնայ կշռել,
թուրին երկայնքը երկու մետր կ'ըլլայ, իսկ ամբողջ երկայնու-
թիւնը վեց մետր. մեղի համար անսովոր, եւ վառն զի ջրային
մեծ զօրութիւն ունի եւ շատ երազ կը լողայ, ուստի սոսկալի
եւ վտանգաւոր է նոյն իսկ նաւու մը վրայ տուած հարուածն:

Rev. des sci. nat. ի պատմածին համեմատ, անցեալ ա-
մառ Ամերիկեան Մոնթօքի ծովագետքը ձկնորսք երեքժանիով
թրածուկ մը կը վարենն. քանի մը ժամ վերջը իրենցմէ մին
կարծելով թէ մեռած է ձուկն՝ փոքրիկ նաւակ մը կը նստի եւ
քովը կ'երթայ որպէս զի ցամաք քաջէ որսը: Հազիւ թէ եռա-
ժանիին կը դպչի՝ թրածուկը թմրութենէն կ'արթննայ, կը յար-
ձակի նաւակին վրայ, կը հարուածէ եւ մէկ կողմէն մինչեւ միւ-
սը կը պատռէ քանի մ'անգամ: Որսորդն վտանգի մէջ՝ կը ջա-
նայ թէ հարուածէն ինքզինքն պահել, եւ թէ նաւակին մէջ
խուժող ջուրն դուրս նետել, Ընկերներն իրենց յատուկ նաւով
եւ զրոէն օգնութեան փութալով՝ կ'աղատեն խեղճը, թրածուկն
ալ կը յաջողին քաշել ցամաք: Այն օրուան որսերուն թիւը՝ այս
վերջինով 16 թրածուկ էր. իւրաքանչիւրը 136 քիլոնոց. իսկ
սա 154 քիլոյ:

Չկնաբան Ադաւնիկեր. — Դարձեալ Revue des Sciences
naturelles de l'Ouestի մէջ կը կարդանք. — Ամերիկացիք՝ ա-
մեն բանի մէջ կարգէ դուրս՝ սկսեւ են ձկնորսութեան համար

տեղեկաբեր աղանձինք գործածել: Գլխավորն տի մէջ ձկնորսութեան շատ ընկերութիւններ իրենց իւրաքանչիւր նաւին մէջ երկերկու սուրհանդակ աղանձինք կը պահեն, հազիւ թէ ուսկաններն քաշուին՝ աղանձին մին կ'արձակուի, որ ուղղակի Ձկնարան երթալով՝ բռնուած ձկանց տեսակն եւ չափն կ'իմացունէ: Ձկնարանն ըստ այնմ տեղ կը պատրաստէ եւ վաճառականներուն կանխաւ կ'իմացունէ հեռագրաւ: Իսկ երկրորդ աղանձին վաճառի ժամանակ միայն կ'արձակուի, օգնութիւն կանչելու:

*

ԳԻՏԱԿԱՆՔ

ԲՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՍՏԵՂԱԲԱՇԽՈՒԹԻՒՆ

Երբեմն՝ Քաղզէացւոց դարերն չկարծենք, աստղաբաշխութիւն ըսելով իւրաքանչիւր աստեղաց համեմատական դիրքն եւ մեր նկատմամբ ցոյց տուած զրից փոխոխութիւնքն կը հասկընայինք՝ երկնային կամարին վրայ: մինչ այսօր նորանոր դիւտերով եւ պատկերացոյց գործեալ այդ հեռաւոր աշխարհաց կազմութիւնն կը քննեմք:

Բնագիտական աստղաբաշխութիւնն նորածին գիտութիւն մ'է. զեռ շատ բան կարեւոր է իր յառաջդիմութեանն համար. սակայն առաջին քայլերուն ցոյց տուած օգտաշատութիւնն՝ իր ապագայ ընդարձակ ասպարէզն գուշակել կուտայ մեզի: Բնագիտական եւ տարրաբանական ծանօթութեամբ այնչափ անսխալ տեղեկութիւն կը հաղորդէ այդ մարմնոց կազմութեան վերայ՝ ինչպէս թէ որ եւ է նիւթոյ մը կտոր՝ մեր աշխատանոցներու մէջ քննուէր, վերլուծուէր:

Աստղաբաշխութեան նոր ճիւղն է այս. հեռագիտակն անկարօղ է քննել երկնային մարմիններու սկզբնական եւ տեւական եւ վերջին վիճակն, երկնային մարմնոց իրարու հետ ունեցած յարաբերական ճառագայթման երազութիւնն հեռադէտ գործեօք չկրնար ճշդուիլ. բնագիտական աստղաբաշխութիւնն կարօղ է միայն այդ խնդիրն լուծել:

Առաջին անգամ 1890ին Բարիդի Դիտարանին մէջ յատուկ ճիւղ մը հաստատուած է քննողիտական աստղաբաշխութեան, Պ. Henri Deslandresի հսկողութեան եւ խնամոց ներքեւ, որոյ շնորհիւ աստեղաց ճառագայթներու հրազութեան խնդիրն եւ Արեգական բնական կազմութիւնն ծանօթացաւ մեզ:

Այս նոր գիտութեան ձեռնառու եղան լուսադիտակն (spectroscope) եւ լուսանկարն Յայտնի է որ վերջինն ոչ միայն յարատեւ պատկեր մը կուտայ մեզ՝ որուն վրայ ուղած ժամանակ կրնանք մեր դիտողութիւնքն ընել, այլ նաեւ լուսանկարի առարկայական սպակւոյն սրատեսութիւնն մեր աչքն չկարենալ լոյլ ունենալ՝ ամենաթեթեւ ազդեցութիւնքն կը պատկերէ մեր աչաց:

Ճառագայթական արագութիւն ըսելով կը հասկընամք իւրաքանչիւր աստղերու մեզի մօտենալն եւ հեռանալն, բայց վասին զի ամեն աստղ մեզմէ հեռի է՝ ուստի Պ. Fizeau լուսապատկերի վրայ զանազան գոյներու աստիճանաւն զայդ փորձեց եւ գտաւ:

Պ. Deslandres Բարիդի դիտարանին մէջ շարունակ յարատեւելով սոցն աշխատութեամբ, լուսադէտն՝ լուսանկարն եւ հեռադիտակն միացուց իրարու հետ, եւ մէկ դիտողութեամբ 250 աստղ միասին կը պատկերէ:

Աստղերն յայսօր հաստատուն կը կարծուէին, այլ այժմ միջոցի մէջ անոնց ալ բրած յառաջխաղացութիւնն յայտնի է, սակայն ամենէն աւելի մեր քննութեանց կէտն Արեգակն է: Ինչպէս երբեմն կրօնական դադափարաւ՝ նոյնպէս այսօր դիտական ըմբռնմամբ արեգական սպասաւորքն բազմաթիւ են: Իր ամեն շարժումնքն, ամեն երեւոյթն կը քննեն, եւ անշուշտ այդ փորձերու հետեւութեամբն պիտի կարօզ ըլլանք ճանչնալու բնադիտական աստեղաբաշխութեամբ՝ մեր մթնոլորտին վրայ ունեցած ազդեցութիւնն:

Արեգական լոյսն շատ դիտողութեանց խափանարար է, վերջապէս դունաւոր աղակիք այդ անպատեհութիւնն բարձած են, այն օրէն արեգական շուրջն գտնուող պսակն դիտնականաց ուշադրութիւնն գրաւած է, Ի՞նչ է այդ կաղային պսակին էութիւնն Պ. Huggins այդ պսակն լուսանկարեց, Պ. Janssen արեւուն բիծերն կը քննէ: Երագութեան քննութեամբ կ'ուզէ արեւու ջայտերուն հաշիւն առնուլ, որպէս զի հասկընայ թէ

արդեօք երեւոյթ մ'է այդ պարզապէս աչաց, թէ մանեակ մը նման երեւակին, թէ հոսում մը:

Պ. Deslandres թէ Արեգական ամբողջակի լուսանկարն՝ թէ ցայտերունն՝ եւ թէ երազութեանն կրցաւ յաջողիլ նոր գործիքի մը միջոցաւ: Սակայն կատարեալ է այդ յաջողութիւնն, չկարծուիր. Արեգական լոյսն յինքեան ամփոփել եւ մթնոլորտի մէջ սփռած լուսէն անջատելն կարելի չէ. ուստի այդ արդեւքի դիմացն առնելու համար արեգական խաւարումներէն պէտք է օգուտ քաղեմք: Դրից աստեղաբաշխութիւնն (Astro-nomie de position) որ աշխարհիս հետ ծնած է եւ միասին ծերացած՝ իր հեռեւորդներն ունի դեռ. անցեալ 4/16 ապրիլի խաւարման ժամանակ Պ. Bigourdan Տաքարէն 45 մղոն հեռի ծովեզերք զնաց մասնաւոր խմբով մը իր քննութիւններն ընելու ըստ այդ դրութեան. իսկ Պ. Deslandres յատուկ խմբով մը Տաքարէն 90 մղոն հեռաւորութեամբ Սալուն դետին մօտ բանակեցաւ իր դիտողութիւնքն ընելու: Մարտի 5ին Պորտոյէն ճամբայ ելաւ եւ մինչեւ Սենեկալի այրեցած գօտին դիմեց, ամեն գործիք՝ 30 տակառաչափ ծանրութեամբ՝ շատ դժուարութեամբ փոխադրուեցան. ճիգ ու ջան չինայեցաւ շուտով ընակութիւն եւ գիտարան յարդարելու այդ ամայի հողին վրայ, վերջապէս անտանելի յոգնութեամբ պատրաստ էր ամեն բան: Խաւարման պահուն փոքրիկ ամպ մը ամեն յոյս ցրելու կուրօղ էր, բարեբաղդաբար մած չէր օդն, թէ եւ ոչ պայծառ յոյժ. բայց եւ այսու մեծ արդիւնք ունեցաւ քննութիւնն:

Պ. Deslandresի համարատուութենէն կը տեսնուի որ քրսաներկու պատկեր լուսանկարած է արեգական պոակէն. ոմանք արտաքին եւ ոմանք ներքին եւ ցայտերու պատկերներ: Շիկագունտին եւ պոակին վրայ 15 նոր աստիճաններ գտնուեցան:

Պսակի տարրաբանական կազմութիւնն ըստ բաւականին հետաքրքրուած է եւ արեգական մթնոլորտին խնդիրն կ'ըզբաղեցունէ մտքերն: Պսակին թաւալական շրջանն ստոյգ կը համարուի այլ եւս. լուսանկար պատկերք կը ցուցնեն՝ որ արեգական հաւասար կը շրջի այդ եւ իր մասն կը կազմէ:

ՄՇԱԿԱԿԱՆ

Որբալուսիճի (Phylloxera) դեղ.

Վերջին յայտարարութենէս 'ի վեր դէզ դէզ նամակներ զբրանեղանիս վրայ շարուած խոնուած են. ոմանք շնորհակալեաց թղթեր են եւ ոմանք ալ աղտորին (sumac) բնարութիւնն եւ գործածութեան կերպն կը հարցունեն. ամենուն ալ կը փութամ պատասխանել:

Պ. Vilmorin Պ. A. Dufresne իրենց մեծֆանուամբն նըպաստած են ինձ:

Աղտորն յիսուն տեսակ է՝ որոց մէջ գլխաւորներն են. — Աղտոր Խաղախորդաց (Rhus coriaria) թուփ մ'է որ ծառի չափ կը մեծնայ երբեմն. շատ տեղեր կը գտնուի. ողկուղած եւ դեղեցիկ ծաղիկ ունի, անթառամ կարմրագոյն. արմատն շատ սարածուն է, պատերուն տակէն կը սողոսկի եւ ամեն տեղ կը դիմէ նորածիլ բողբոջներով:

Գաղղիոյ մէջ առատ է այդ, նոյնպէս Սպարսի (fustet) դեղ-նալիայտ, որ բժշկութեան եւ ներկարարութեան մէջ կը գործածուի: Եւրոպիոյ հարաւակողմն եւ մանաւանդ Լուսիտանիա շատ հարուստ է այդու, շատ մեծ օգուտներ տեսած են տեղացիք այդ բուսին երեսէն որթալուծի դէմ, եւ կը կոչեն զայդ իրենց քաղաքին անուամբն Բորդոյի աղտոր (Sumac de Porto)

Վերջինիւ աղտոր, նախայիշեալէն ոչ ինչ տարբերութիւն մ'ունի, յիշատակելի է որ իր պտղէն քաղցրահամ օշարակ կը շինուի:

Թեւածաղիկ աղտոր (Rhus toxicodendron), որոյ հիւթն շատ վնասակար է եւ նոյն իսկ մահացու: Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ կայ տեսակ մը՝ որոյ հոյզն իբր ջրդեղ կը գործածեն, մեծապէս վտանգիչ է առողջութեան: Ամերիկեան ջրդեղ (verniss d'Amérique) կը կոչեն զայդ ճաքոնականէն որոշելու համար: Վերջինն մինչեւ քսան մեղր բարձրութեամբ ծառ կ'ունենայ, ուսկից կը հոսի այդ ջրդեղն՝ որով ճենական եւ ճաքոնական եպինոսեայ գործածներն կը դեղեն:

Ամենէն առաջինն՝ խաղախորդաց աղտորն ամենէն օգտակարն է մեր նպատակին:

Այդիններու մէջ հաւասար հեռաւորութեամբ եւ զանազան ուղղութեամբ կրնանք տնկել այդ բոյսն եւ կրնամք միշտ թըփայլին վիճակի մէջ պահել, մինչեւ հինգ մեղր հեռաւորութիւն՝ առ առաւելն՝ կրնանք տալ այդ թուիներուն: Այսպէս այդին թէ որթալուծէ եւ թէ այլ հիւանդութիւններէ կը պահպանուի. ոչ մեծ խնամք կը պահանջէ, ոչ վնաս կ'ընէ այգւոյն եւ ոչ այլ ինչ:

Դինն եւ բոլոր խնամքն թուելով՝ 10,000 քառակուսի մեղրի համար՝ կ'ունենանք.

Տունկերու դինն	.	.	.	40	Ֆրանք.
Տնկելն	.	.	.	20	»
Պահպանելն	.	.	.	5	»

Ընդհանուրն $10,000 \times$ մեղրի վրայ 65 Ֆրանք: Այս 65 Ֆրանքի կորուստն կրնայ փոխանակուիլ՝ նորածիլ բողբոջներու վաճառմամբ, զոր կրնան գնել թէ իբր նոր բոյս, թէ իբր ներկ. եւայլն: Տնկոյս օգուտն տեսնալու համար ընդերկար համբերել պէտք չէ. տնկուելուն պէս օգուտն կ'ըսկոծի երեւել. փճացած այգին անգամ թէ եւ այս տարի չպտղարկէ՝ սակայն կը կենդանանայ եւ յաջորդ տարին իր պտուղն կ'երևցունէ:

Սակայն գիտենք որ միայն որթալուծին ջնջումն չէ բուսարանութեան նպատակն, այլ այգւոյն զանազան եւ ամեն հիւանդութիւնքն, ուստի կը կրկնեմք, աղտորն այգ. ամեն ձախորդութիւնքն կը վերցունէ, այգին կենդանութիւն եւ առուղութիւն եւ պարարտութիւն միանգամայն կ'աւելու:

Աղտորի սիկիլեան տեսակն որոյ քննութիւնն կատարուած է եւ որ խաղախորդութեան մէջ աւելի կը ծառայէ՝ կաղմուած է զխաւորաբար բնակաղնիէ, գխտորի յար եւ նման: Այդ բնակաղնին զխտորական եօթնաթթուաթի կը վերածուի, (acide hepatafêlique = Բժ14 Ձ8 Թ12) եւ փորձի մէջ թթուան կղզիացունելով տեսած են որ զխտորական վեցաթթուա ծնած է, այսինքն = Բժ12 Ձ6 Թ6:

$$\text{Բժ14 Ձ8 Թ12} = \text{Բժ12 Ձ6 Թ6} + (\text{ՁԹ}) 2 + \text{Բժ2 Թ4:}$$

Դեռ եւս կատարեալ վերլուծութիւն մը կատարուած չէ. սակայն շատ հաւանական է՝ որ բնակաղնական եւ զխտորական թթուաք ամենէն աւելի ազդեցիկ նիւթերն ըլլան եւ որթալուծի եւ այլ այգւոյ հիւանդութեանց բնաջինջ ըլլալուն սխառնառ (Cosmos, E. Maumené):

ՊՈՒԿՈՑԻ ԵՐԻՅՈՒ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԲՈՒՀԻ ՄՈՆԻԳԱՅԻ

ՅԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ Վ. ԱԲԻԿԵԱՆ

(Շարունակութիւն) (Գ)

Օգտատիրոս՝ իւր աղայութեան այն առաջին բարեմասնու-
թիւնը քանի մը զորովայն խօսքերով կը նկարագրէ մեզի. «Ուս-
կից եկայ, ո՛վ Աստուած իմ, այս անկենդան կենաց մէջ, կամ
լաւ եւս ըսելու համար, այն կենդանի մահուան մէջ. չեմ գի-
տեր. այս միայն դիտեմ որ աշխարհքիս մէջ մտնելու ժամանակ
քու փափուկ թեւոցդ մէջ ընդունելու ես գիտ, եւ մօրս սրտին
մէջ ալ վայրկեան մը հանգչելու եմ, եւ այս բանս ծնողացս բեր-
նէն սորված եմ» Եւ այս սիրալիր խօսքէն ետեւ կը յարէ՝ ը-
սելով. «Յետոյ երկրորդ չնորհք մ'ալ ընդունելու եմ, այսինքն
մօրս կաթին քաղցրութիւնը վայելելու եմ. Հաղար վաճառք եւ օրհ-
նութիւն քեզի, ո՛վ Աստուած իմ, որովհետեւ մայրս ինքնիրեն
չէ որ կը լեցընէր իւր ծոցը, զուն էիր որ իրմով այն անուշիկ
մնունդը կը ջամբէր ինծի. Անօթութիւնս եւ ծաւաւս կը զըր-
դռէիր, որպէս զի ուզեմ, փափաքիմ եւ կշտանամ այն կաթով.
մօրս ալ կ'ազդէիր տալու ինծի զայն. Սէրը կ'ընէր որ առանց
չափելու կը բաշխէր ինծի այն որ առանց չափելու ընդունած
էր քեզմէ. Ո՛հ ինչ զարմանալի տրամադրութիւն, զիս երջանիկ
ընելով՝ ինքն ալ երջանիկ կ'ըլլար. . . . Եւ այն կաթին մէջ՝
զորն որ այնքան հաճութեամբ կը կթէի՝ սիրտս ալ աւելի եւս

(Գ) ՏԷ՝ Պատկեր Ե. Տաթ, Լէ՝ 13

երջանկութեամբ եւ հրճուանօք կը ծծէր Յիսուսի Քրիստոսի անունը Սհա այս ամէն բաներն ետքը սորվեցայ, վասն զի այն ժամանակ, ապերախտս, ինչ գիտէի, բայց եթէ կաթն կիթել, հաճոյքս յագեցընել, լալ, ողբալ, երգոր նեղութիւն կամ յաւ մը կ'զգայիս»

Բայց սակայն Սրբուհի Մոնիզայի այն առաջին խնամքներն որչափ ալ փափկատուն երեւին, չեն բաւեր, նախասպաւրաստութիւն մը կը սեպուին սոսկ այն մեծ գործողութեան, զոր Աստուած իրմէ կը պահանջէր. նախ եւ առաջ եւ անյապաղ հարկաւոր է Օգոստինոսին սիրտը կրթել, Կը մօտենայ այն ժամը, յորում Օգոստինոս մօրը խրատներէն հօրը չար օրինակներուն պիտի անցնի, եւ Մոնիզայի սրտէն ու ծոցէն փախչելով պիտի նետուի այնպիսի ընկերութեան մը մէջ որ բոլորովին ապականուած եւ ճարար եւս ապականիչ մ'է, ուսկից առանց կորովի եւ հաստատուն խղճի մը ողջ առողջ եւ անվեաս պըրծիլը անկարելի է: Ըստ այնմ զօրաւորապէս խիղճ մը գործելու համար՝ Մոնիզա իւր որդւոյն աչաց առջին կը զնէ հաւատոյ մեծամեծ սկզբունքները եւ Աւետարանին աղղու եւ լուսափայլ պայծառութիւնները: Եւ այն լուսարձակ ճշմարտութեանց մէջ դիտաւոր ճշմարտութիւն մը կայ մանաւանդ զորն որ կը սիրէ անոր հոգւոյն մէջ տպաւորել իւր անյին զանձ մը, եւ զորն որ ինքն ալ իւր ծնողացմէ ժառանգած էր, այսինքն աշխարհքիս անցաւոր՝ անհաստատ եւ կորստական իրաց համար առեւտրութիւն մը. միշտ երկինքը կը ցուցնէ Օգոստինոսին, եւ անոր փոքրիկ հոգւոյն մէջ այնպիսի խոր անդունդներ կը փորէ, զորս օր մը աշխարհքս պիտի չկարենայ լեցընել: Գիտենք թէ այս մեծ գործողութիւնը զուէր կը հանէ՝ թէ ոչ: Օգոստինոսին այն ամեն նախափուկ սրտի վեհանձնութիւնը, որով աշխարհքիս ամէն բաներէն ձանձրութիւն մը պիտի զգայ, այն երկիւղալից՝ տխուր եւ սեւամաղձ վերադարձութիւնքը որոնք իւր հոգւոյն անհամեմատ եւ նոյն իսկ նիւթական գեղեցկութիւնը պիտի յայտնին, այն սքանչելի հառաչանքը թէ՝ «Քեզի համար ըրիր զմեզ, ո՛վ Աստուած իմ, եւ մեր սիրաը հանգիստ չգտնար քանի որ չճանդչիր ի քեզ», այո՛ այս ամէնը՝ սուրբ Օգոստինոսի իւր տղայութեանը ժամանակ մօրը չրթունքներէն ծծած խրատներուն արգասիքն է:

Ուստի այս առաջին համարէն ի դատ, որն որ ամէն օր կրկնուելով, իւր որդւոյն սրտին մէջ առաջին անդունդ մը պիտի բանար, Մոնիզայի երկրորդ համարը աստուածային սիրոյն վրայ

կ'ըլլայ, անով նոյն սրտին մէջ երկրորդ վիճ մը կ'ուզէ փորել: Աստուծոյ սիրոյն վրայ անդադար կը խօսի, մատուրէն սկսելով որուն մէջ ծնաւ եւ ուր մեզի համար աղքատի եւ գերւոյ կերպարանքն առաւ, կը հանէ զանիկայ մինչեւ Գողգոթա լեռան գագաթը, եւ հոն կը ցուցնէ իրեն այն խաչն, որուն վրայ արեւնաթաթաւ գամուած եւ ըսարձրացած է իւր սիրոյն անհափու-թիւնը հասկըցնելու համար մեզի:

Ո՛հ, ինչ տպաւորութիւն չընէր այսպիսի վսեմ վարդապե-տութիւն մը, երբոր սքեռւելոյ մը սիրալիս սրտէն բխելով կը թափուի Օգոստինոսին պէս ամենափափուկ եւ ամենաթրուն սրտի մը մէջ: Ըստ այնմ այս երկրորդ զրոշմը այնպէս խորին կը տպաւորուի տնոր սրտին վրայ, որ Օգոստինոսնոյն իսկ իւր երիտասարդութեան փոթորիկներուն մէջ, մոլորութեանց եւ կը-րից ուժգնութեանը ժամանակ նաեւ պիտի չմոռնայ Յիսուսի Քրիստոսի այն գեղափայլ եւ սիրալիւր կերպարանքը՝ «իջեալ խո-նարութեամբ մինչեւ մեր ամբարտաւանութիւնը»: Ինչպէս ես-քը պիտի ըսենք, կը բաւէ որ Յիսուսի Քրիստոսի անունը զրքի մը մէջ չգտնուի, որպէս զի արհամարհելով հեռու նկատէ զայն:

Նոյն ժամանակ իւր որդւոյն խղճին զարդ մ'ալ տալու հա-մար, Մոնիզա կը փութայ ազդելու անոր տտելու միշտ չար եւ խորշելու այն ամէն բանէն որ կը պղծէ եւ կ'ապականէ սի-ւոր, եւ այս նպատակիս հասնելու համար խոնարհութեան մեծ օրինակ մը կուտայ իւր որդւոյն, այնպիսի օրինակ մը, զոր մայ-րերը միայն զիտեն գործածել: Իրենց որդիքը չարութենէ զգու-շացնելու դիտմամբ խոնարհելէն չեն վախնար, եւ մինչեւ ի-րենց պակասութիւններն եւ յանցանքներն անկեղծութեամբ կը խոստովանին անոնց: Կը պատմէ Օգոստինոսին մանրամասնա-բար իւր տղայութեանը ժամանակ զլուսը եկած փորձանքը, ա-մէն օր շտեմարան իջնալը, պզտիկ գաւաթ մը զինի խմելը, իւր աղախնոյն յանդիմանութիւնն եւ կծու վերադիրը, մէկ խօսքով ամբողջ այն ամօթալից պատմութիւնը զորն որ առջի գլխուն մէջ կարգացինք, երանի եթէ այս գնով իւր որդւոյն խիղճը կարենար կատարելապէս ուղղել, տպաւորելով անոր սրտին մէջ ամենափոքր վտանդներուն եւ ամենաթեթեւ թերութեանց վախը եւ սոսկումը:

Ահա այսպիսի յորդորակներով զանիկայ իւր ծնկուըններուն վրայ առած, կը սորվեցընէ իրեն աշխարհային իրաց ունայնու-թիւնը, Աստուծոյ անհուն սէրը, ախտին աղեղութիւնը, ոճրա-

կործութեան անուելի բան ըլլալը, եւ այս կերպով այնպիսի ուղիղ խիղճ մը կը յորինէ, զորն որ Օգոստինոս պիտի չկարենայ կորսնցնել երբէք. իւր մոլութեանցը մէջ ի զուր պիտի աշխատի փարատելու եւ ջնջելու զայն, որպէս զի թէ որ երջանկաւթիւնը անոնց մէջ չէր կրնար ձեռք ձգել, զոնէ ներքին խաղաղութիւն մը ունենար. ի զուր սնոր ձայնը պիտի ուզէ խղզել, զինքը ամէն ուրեք պիտի հալածէ. նետով զարնուած եղջերուի մը պէս ուր որ երթայ աղեացը մէջ իրեն հետ պիտի տանի զայն. անդադար պիտի տանջէ զինքը մինչեւ որ վերջապէս յաղթուելով պիտի վերադառնայ, եւ դառն արտասուօք պիտի խնդրէ եւ առնու իւր օրօրոցին եւ իւր մօրը Աստուծոյն այն կատարեալ խաղաղութիւնը, պատիւը, հոգւոյ ազնուութիւնը, մաքրութիւնը եւ հրճուանքը:

Օգոստինոսի տղայութեան ժամանակ զէպք մը պատահած է, որն որ յայտնի կը ցուցնէ՝ աւիամայ հօրը անհաւատութենէն, թէ որչափ խորին տպաւորութիւն մը ըրած էր մանկան հոգւոյն վրայ հաւատոյ եւ բարեպաշտութեան կնիքը, եւ թէ միանգամայն որքան անսասնելի եւ զփռարին էր Մոնիզայի վիճակը՝ նոյն իսկ իւր այնքան խոհեմութեամբը եւ ճարտար վարմունքովը:

Առ այս խոսողն ինչպէս զրքէն քանի մը տող պիտի օրինակենք, որն որ կատարեալ եւ փոքրիկ նկարագրութիւն մըն է՝ «Դեռ տղայ էի, կ'ըսէ սուրբ Օգոստինոս, երբոր օր մը յանկարծ այնպիսի սաստիկ ստամոքսի ցաւով մը անկողին ինկայ, որ կարծեցին թէ կը մեռնէի. չունչս հատած կը խղզուէի: Յոյսերնին կտրեցին եւ կարծեցին թէ կը մեռնիմ: Այս վիճակիս մէջ դուն միայն զիտեա, ո՞վ Աստուած իմ, դուն որ իմ պահպանիչս էիր, թէ ինչպիսի վառվռուն եռանդով, ինչպիսի կենդանի հաւատքով խնդրեցի մկրտուիլ յանուն Որդւոյդ Յիսուսի Քրիստոսի, իմ Տէրս եւ Աստուածս: Կը խնդրէի մօրմէս, կը խնդրէի Եկեղեցիէն, որ ինքն ալ իմ մայրս է. կ'աղաչէի ու կը պաղատէի որ չուտ ընեն»: Ահաւասիկ այն աղան որ հաղիւ թէ եօթը կամ ութ տարուան կայ, հոգեւոր, անհնարին ցաւոց մէջ, ուրիշ բան չմտածէր եթէ ոչ իւր հոգին, իւր Աստուածը եւ իւր յաւիտենականութիւնը:

(Շարունակելի)

ԱՌ ԶԵՌՆ

Բ Ա Ռ Ա Գ Ի Ր Ք

ԼԱՏԻՆԵՐԷՆ—ՀԱՅԵՐԷՆ

Ի ՊԷՏԱ ԴՊՐՈՑԱՅ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵԱՅ

Տ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՈՒՍՈՒՑԻՉ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ՅՈՒՐԲԱՆԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ
ՆԻ Ի ՀՈՌՎԱԾԵԱԿԱՆ ԿՂԵՐԱՆՈՅԻ

Ի ՀՈՌՎԱԾ

Ի ԲԱԶՄԱԼԵԶՈՒԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆԻ

Ս. ԺՈՂՈՎՈՅ ՏԱՐԱԾՄԱՆ ՀԱԻԱՏՈՅ

1893 — ՌԵԽԲ

ՊԱՏԿԵՐ տասն և հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի:

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է

Կ. Պօլսոյ համար 40 դանեկան

Գաւառաց և օտար երկիրներու համար

բոլորտարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Խորաքանջիչը թիւ 2 դահեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա, Եեշիլ փողոց
Թիւ 1, ուր պետք է դիմել բաժանորդագրութեան և թերթին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար:

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YÉCHIL N ° 1